

Секція 7
ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ МОРСЬКОГО
ТА МИТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

УДК 351.713(477)

С. О. Кузнецов,
канд. юрид. наук, доцент кафедри морського та митного права ОНЮА

АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНА КОМПЕТЕНЦІЯ УКРАЇНИ
ПОЗА МЕЖАМИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Для України як морської держави ефективність функціонування морської галузі має особливе значення. «Але маємо констатувати, що теперешній стан цієї галузі викликає занепокоєння» [1].

Ситуація, що склалася, згубна тим, що Україна ризикує залишитися осторонь від процесу розподілу ресурсів Світового океану, які є надбанням усього людства. Це може поставити прийдешні покоління наших громадян у принизливе становище населення слаборозвиненої «країни біля моря». У історичній практиці майже немає прикладів, коли промислово розвинена держава, маючи вихід до моря, не прагнула б використати цю перевагу у всьому діапазоні можливостей: від контрактів з іншими країнами через морські торгові шляхи до рекреаційних програм і розвитку приморського туристичного бізнесу. Україна — не виняток з цього загального правила. «Тому, здобувши незалежність політичну, країна шукає шляхи надбання економічної незалежності й, маючи вихід до моря, цілком природно повинна використовувати усі переваги цього фактору» [2].

Міжнародне співробітництво у сфері морської діяльності має розвиватися за умови відповідності до загальної стратегії входження національної економіки в світове господарство, утвердження України як морської держави. Але шляхи становлення морської держави довгі та нелегкі. Тому лише «зберігаючи установлені традиції мореплавства, що переходять з покоління в покоління, зміцнюючи матеріальну базу морського господарства країни, прийнявши на вищому рівні свою морську політику, роз'яснивши всім її суть, українська держава має всі підстави принести народу України максимальну користь від Світового океану» [3].

Для досягнення поставленої мети необхідно широко використовувати багатосторонні і двосторонні міжнародні угоди, укладені Україною з питань морського судноплавства, рибальства, проведення морських наукових досліджень, охорони і захисту морського середовища. До того ж повинна бути використана

практика неухільного виконання зобов'язань, що взяла на себе Україна, по укладенні міжнародних угодах і створення необхідних для цього механізмів, реалізації принципів і норм міжнародного права, у тому числі правил, які визначають правовий статус і режим морського простору.

Відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 р. [4] (далі UNCLOS 82) дія словосполучення «відкрите море» розповсюджується на ті частини моря, які не входять «ні у виключну економічну зону, ні у територіальне море або внутрішні води будь-якої держави [5], ні в архіпелажні води держави-архіпелагу» (ст. 86) [6]. (Конвенція про відкрите море 1958 р. [7] визначала цю частину Світового океану як «усі частини моря, які не входять ні у територіальне море, ні у внутрішні води будь-якої держави» [8]). Зазначена частина Світового океану є відкритою для вільного перебування та діяльності суден усіх держав, але жодна з них «не має права претендувати на підпорядкування будь-якої її частини своєму суверенітету» (ст. 89 UNCLOS 82).

Встановлюючи певний правопорядок користування цією частиною Світового океану, UNCLOS 82 визначає обставини, які мають бути оцінені як такі, що його порушують. За цих обставин мають бути вжитими акти щодо запобігання або припинення протиправних дій — «акти санкціонованого втручання». UNCLOS 82 передбачає акти втручання якщо з судна передають, порушуючи встановлені правила, звукові радіо- або телевізійні програми (ст. 109); якщо здійснюється незаконна торгівля наркотиками і психотропними речовинами (ст. 108); якщо мають місце піратські дії (ст. 100–107) та т. ін. [9]. Такі акти мають бути визначеними як дії, які є спрямованими на підтримання встановленого порядку перебування та діяльності, тобто правореалізаційні дії [10]. Передбачені UNCLOS 82 дії відносно порушників встановленого правопорядку — огляд, затримання, арешт, супроводження до порту — за своєю суттю є діями, пов'язаними із застосуванням адміністративного примусу. Тобто, здійснюються виключно уповноваженими органами виконавчої влади — суднами, які «мають чіткі опознавальні знаки про те що вони перебувають на державній (урядовій) службі» та мають на це відповідні повноваження (ст. 110). Діяльність уповноважених органів виконавчої влади, пов'язана з застосуванням адміністративного примусу, визначається більшістю науковців як адміністративно-юрисдикційна [11].

Реалізація норм права у формі правозастосування здійснюється уповноваженими на це органами державної влади (правозастосовними органами). «Правозастосовний орган повинен не просто констатувати, але й оцінити збіг ознак факту, який розглядається, події та ознаки відповідного поняття закону» [12]. Ефективність розуміння законів «слід вважати необхідною умовою законності, суспільної дисципліни, правової охорони і забезпечення інтересів громадян» [13].

Виходячи з вищенаведеного, цілком можливе, на наш погляд, сформулювати наступне визначення поняття, яке обіймається термінологічним сполученням «адміністративна юрисдикція України у відкритому морі», — правореалізаційна діяльність уповноважених органів виконавчої влади України у межах

відкритого моря, спрямована на підтримання у визначеній зоні Світового океану узгодженого міжнародним співтовариством правопорядку.

Адміністративно-юрисдикційна компетенція (обсяг та зміст адміністративно-юрисдикційних повноважень) України, як і будь-якої держави, пов'язана із правовим статусом зони Світового океану взагалі, та особливим правовим режимом зон відкритого моря зокрема. З огляду на вищенаведене, мету нашого дослідження маємо окреслити як визначення зон дії адміністративної юрисдикції України (уповноважених органів виконавчої влади України) у відкритому морі — за межами державного кордону або за межами територіальних вод [14].

Міжнародно-правовий інститут юрисдикції безпосередньо пов'язаний з питанням території в міжнародному праві, тому деякі автори роблять спроби поєднати терміни «територія» і «юрисдикція». Наведемо приклад такої спроби: «Територіальна юрисдикція окреслює правові межі верховенства актів державної влади та сферу невтручання у справи суверена з боку інших держав та міжнародних установ» [15]. Слід зробити, на наш погляд, певні зауваження щодо вищенаведеного твердження. По-перше, «межі верховенства актів державної влади» окреслює державний кордон (це так зване «територіальне верховенство») [16]; по-друге, термінологічне словосполучення «територіальна юрисдикція» визначає певний принцип застосування юрисдикції (територіальний або квазітериторіальний) з огляду на державну належність території, в межах якої вона (юрисдикція) здійснюється [17]; по-третє, термін «юрисдикція» слід розуміти скоріше як «втручання», ніж як «невтручання», за умови певного розуміння терміну «сфера».

Встановлюючи певний правопорядок у певній частині Світового океану (зоні, території), UNCLOS 82 визнає за прибережними державами право на визначення особливого правового порядку перебування та діяльності суден в так званих «зонах національної юрисдикції»: виключній економічній зоні [18], прилеглих зонах [19] та континентальному шельфі (за умови їх встановлення) [20]. Жодна держава не має права на підпорядкування будь-якої частини відкритого моря своєму суверенітету, але прибережна держава має право на підпорядкування своєї юрисдикції певних часток відкритого моря.

Відповідно до UNCLOS 82 маємо визначити такі складові адміністративної юрисдикції України (за обсягом та змістом повноважень) у відкритому морі:

- адміністративна юрисдикція України як «держави прапору»;
- адміністративна юрисдикція України як «прибережної держави»;
- адміністративна юрисдикція України як «держави порту».

Виходчи з вищенаведеного, зони дії адміністративної юрисдикції України у відкритому морі маємо визначити, як:

- частки відкритого моря поза межами «зон національної юрисдикції» (у їх складі «район»);
- частки відкритого моря у межах «зон національної юрисдикції» інших ніж ті, що належать Україні (у їх складі «континентальний шельф» [21]);
- частки відкритого моря у межах «зон національної юрисдикції» України (у їх складі «континентальний шельф» Чорного та Азовського морів [22]).

З метою найкращого уявлення про стан проблеми, що досліджується, ми об'єднали усе наведене вище у табличній формі.

З вищенаведеного маємо зробити наступні висновки що, у свою чергу, обумовлює напрямки подальших дослідницьких пошуків:

1. Адміністративна юрисдикція України як «держави прапору» має здійснюватися у будь-якій зоні відкритого моря, що визначає необхідність особливо ретельного вивчення її змісту, з огляду на виконання Україною своїх обов'язків держави — сторони UNCLOS 82 та інших міжнародних договорів України.

Зони відкритого моря		Адміністративна юрисдикція України			
		«держави порту»	«прибережної держави»	«держави прапору»	
А	Зони національної юрисдикції України	Азовське море	не визначено*	не визначено*	так
		Чорне море	так**	так	так
		Світовий океан	зон не існує	зон не існує	зон не існує
Б	Зони національної юрисдикції інших держав	Азовське море	не визначено*	не визначено*	так
		Чорне море	так**	так**	так
		Світовий океан	ні	ні	так
В	Зони поза межами зон національної юрисдикції	Азовське море	зон не існує	зон не існує	зон не існує
		Чорне море	так**	так**	так
		Світовий океан	ні	ні	так
Г	Керченська протока	не визначено***	не визначено***	так	

* Адміністративно-юрисдикційна компетенція України не буде визначена навіть якщо Верховною Радою України буде прийнято статус Азовського моря як внутрішнього моря України і Росії (це буде означати згоду України на обмеження своїх юрисдикційних повноважень відповідно до UNCLOS 82).

** Твердження є вірним виключно відносно «права на переслідування по гарячих слідах».

*** Мова йде про визначення Керченської протоки як протоки, що використовується для міжнародного судноплавства (визначення Азовського моря внутрішнім морем України і Росії буде ознакою відмови від надання Керченській протоці такого статусу).

2. Адміністративно-юрисдикційна компетенція України як «держави порту» в деяких зонах відкритого моря, навіть у зонах «Б» (див. таблицю), обмежується виключно «правом переслідування по гарячих слідах», що викликає необхідність ретельного вивчення обставин, умов і порядку (процесу) реалізації цього права.

3. Адміністративна юрисдикція України як «прибережної держави» має

здійснюватися у повному обсязі відповідно до UNCLOS 82 та інших міжнародних договорів України у «зонах національної юрисдикції» України у Чорному морі (в Азовському морі за умови їх визначення).

Література

1. Кивалов С. В. Состояние и развитие законодательства Украины о морском транспорте // Международное морское право и Черноморский регион: Материалы семинара 14-17 ноября 2001 г., Одесса / Под ред. Е. В. Додина. Спецвип. науч.-аналит. журн. «Митна справа». — Львів, 2002. — С. 5.
2. Щипцов О. А. Основи державної морської політики: Навч. посіб. — К., 2002. — С. 107–108.
3. Щипцов О. А. Україна морська держава. — К., 1998. — С. 143.
4. О ратификации Конвенции Организации Объединенных Наций по морскому праву 1982 года и Соглашения об имплементации Части XI Конвенции Организации Объединенных Наций по морскому праву 1982 года: Закон Украины от 3.06.99 // Голос України. — 1999. — № 108.
5. Докладніше про визначення поняття «територіальні води» див., наприклад: Кузнецов С. О. Поняття територіальних вод // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. — О., 2002. — Вип. 16. — С. 363–367.
6. Конституция для океанов (UNCLOS 82): Учеб. пособие / Сост.: Е. В. Додин, С. А. Кузнецов; Под ред. С. В. Кивалова. — 1998. — 250 с. — (Б-ка журн. «Торговое мореплавание». Сер.: Правовое регулирование торгового мореплавания; № 3/II). — На рус. и англ. яз.
7. Конвенция об открытом море 1958 года // Додин Е. В., Кузнецов С. А. Женевские конвенции по морскому праву. — 1998. — С. 5–9. — (Б-ка журн. «Торговое мореплавание». Сер.: Правовое регулирование торгового мореплавания; № 5/II).
8. Держави — учасники Конвенції ООН 1982 р. дійшли згоди про те, що у відносинах між ними «Конвенція має вищу силу ніж Женевські конвенції з морського права від 29 квітня 1958 р.» (Ст. 311 UNCLOS 82).
9. Докладніше про це див.: Додін С. В., Серафимов В. В. Санкціоноване втручання у сфері торговельного мореплавання: Навч. посіб. — О., 2001.
10. Див., наприклад: Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія права: Підручник. — К., 2002; Котюк В. О. Теорія права: Курс лекцій: Навч. посіб. для юрид. ф-тів вузів. — К., 1996; Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — 6-е вид. — Х., 2002; Теорія держави і права: Навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копсичиков, С. Л. Лисенков та ін.; За заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копсичикова. — К., 2002; Скакуп О. Ф. Теорія державства і права: Учебник. — Х., 2000.
11. Див., наприклад: Коваль Л. В. Адміністративне право: Курс лекцій: Для студ. юрид. вузів та ф-тів. — К., 1996; Кивалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України: Навч.-метод. посіб. — О., 2001; Адміністративне право України: [Підруч. для юрид. вузів і ф-тів / Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Таращук та ін.]; За ред. Ю. П. Битяка. — Х., 2001.
12. Кравченко С. П. Проблемність юридичної термінології та шляхи її удосконалення // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць Одес. держ. юрид. академії / Відп. ред. С. В. Кивалов. — О., 1998. — С. 53.
13. Пацьков А. І., Кравченко С. П. До питання мови юридичного закону та її вплив на правову культуру суспільства // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць Одес. держ. юрид. академії / Відп. ред. С. В. Кивалов. — О., 1998. — С. 59–60.
14. Див.: Кузнецов С. А. Территориальные воды Украины: понятие и нормативное определение термина // Митна справа. — 2002. — № 3. — С. 31–35.
15. Вихрист С. М. Імунітет та застосування юрисдикції в міжнародному кримінальному праві // Держава і право. — 2001. — Вип. 11. — С. 500–503.
16. Див.: Про державний кордон України: Закон України від 4.11.91 // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 2. — Ст. 5.
17. Ключников Ю. В. Принципы осуществления предписывающей юрисдикции // Международное публичное и частное право. — 2002. — № 1. — С. 11–17.
18. Докладніше див., наприклад: Додин Е. В. Административная ответственность за нарушение законодательства об исключительной (морской) экономической зоне Украины // Юридический вестник. — 1996. — № 3. — С. 67–68; Головатый С. П. 200-мильная экономическая зона в Мировом океане: (Международно-правовые проблемы). — К., 1984.

19. Докладніше див., наприклад: Кузнецов С. А. О таможенной (морской) зоне Украины // Митна справа. — 2002. — № 4. — С. 68–80; Кузнецов С. А. Административно-юрисдикционная компетенция таможенных органов Украины в открытом море // Митна справа. — 2002. — № 6. — С. 28–31.
20. Ми не можемо погодитись із твердженнями деяких авторів про те, що прилегла зона це «лишь часть (зона) исключительной экономической зоны прибрежного государства». Див., наприклад: Шемякин А. П. Современное международное морское право и перспективы его развития. — О., 2002. — С. 188.
21. Докладніше про цю частку відкритого моря див., наприклад: Баймуратов М. А., Досковский В. Г. Международно-правовой режим континентального шельфа: Монография. — О., 2001.
22. Див., наприклад: Высоцкий А. Ф., Цемко В. П. Черноморско-Азовский бассейн: (Правовые вопросы использования пространств и ресурсов) / АН УССР. Ин-т государства и права; Отв. ред. Ю. С. Шемшученко. — К., 1991.

УДК 347.77:004

Б. А. Кормич,
*канд. юрид. наук, доцент кафедри морського
та митного права ОНЮА*

ПРАВОВІ ОСНОВИ ТЕХНІЧНОГО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ В АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМАХ

Однією з ознак сучасної системи управління є широке і ефективне використання автоматизованих систем передачі даних. Тому питання правового регулювання функціонування таких систем є важливою проблемою, яку необхідно вирішувати в процесі реформування управлінської діяльності держави. Цей аспект має особливе значення і при вирішенні проблем інформаційної безпеки. Тож юридична наукова думка не може обходити такі складні і разом з тим теоретично та практично значимі питання.

Окремі аспекти цієї проблеми досліджувались в роботах О. А. Баранова, В. А. Копилова, Р. А. Калюжного, В. І. Ярочкина та інших фахівців правознавців [1; 2; 3]. Однак немало аспектів залишається недостатньо вивченими, що і обумовило формулювання теми даної статті.

Важливим напрямом захисту інформаційної безпеки є встановлення правових засад захисту інформації, що передається або обробляється за допомогою комунікаційних та автоматизованих систем. Основним нормативно-правовим актом в цій галузі вважається Закон «Про захист інформації в автоматизованих системах» [4].

Згідно з цим Законом (ст. 1) автоматизована система (далі — АС) визначається як система, що здійснює автоматизовану обробку даних і до складу якої входять технічні засоби їх обробки (засоби обчислювальної техніки і зв'язку), а також методи і процедури, програмне забезпечення.

Визначено п'ять типів неправомірних дій щодо інформації в автоматизованих системах та самих автоматизованих систем (ст. 1), до яких належать: